

למהותה של הקרן הקיימת

הקהק"ל "המאובנת", ומכאן "הסבה הישרה, שהמושבות, שנבנו על אדמתה של הקרן-הקיימת, מתפתחות באיטיות של צב, או אינן מתפתחות כלל, למרות העמל העצום, שהשקיעו בהן המתישבים, ולמרות הסיוע הכספי הבלתי-פוסק, שניתן לה מצד ההנהלה הציונית.

כדי שהאמת לא תפגע צריך להוסיף כאן, שטענה ממין זה, ביקורת-יסודותיה של הקהק"ל, אינה חדשה, וכבר קדמו רבים למר ב. נתניהו בזמן האחרון. כל אלה מודים, שמ-קומה של הקהק"ל בבנין הישוב בארץ-ישראל היה גדול הרבה יותר, אילו היתה מחלפת את שיטתה, ובמקום לבאול אדמה בתור קנין-האומה, אדמה שאינה נמכרת, צריכה היא לעסוק במיקח-קרקעות, ז.א. לקנות אדמה ולמכרה ליהודי הרוצה בה. הללו תומכים את טענתם בידעותיה של קולוניאציה טהורה, שכן זו עשויה לשגשג רק על אדמה של קנין-הפרט; מיסודותיה האידיאולוגיים של הקהק"ל הם כאלו מעלימים עין, כדבר שאין חפץ בו ואין כדאי להתעכב עליו.

הבה נבחון טענה זו מיסודה שלה.

מר ב. נתניהו מביא ראיה לדעתו, מן העמק יבועל השטחים הנרחבים, שהוא מכיל תושבים פחות ממושבה גדולה אחת בדרום.

דברי-בקרתו של מר ב. נתניהו במאמרו "אויבי-העם" ("ביתר", חוברת ח), עמודים 184-188) ראויים לתשומת-לב ולדיון. ניכר מתוכם יחס של ידיד-המוסד ומחבבו, שעל-כן אינו מתעכב על חסרונות קטנים, מקריים, שמוסד זה לקוי בהם, ואינו מוקיעם על עמוד-הקלון, כדרך שנוהגים לעשות מבקרים אחרים, שכוונתם אינה לשם שמים. להפך, הוא מאמין, שהחסרונות המקריים נתונים לתיקון במוקדם או במאוחר. על מה הוא קודא תגר? — על החסרון האורגאני, שנובע מעצם החוקה של הקרן ושמונע מלכת-חילה כל אפשרות של קולוניאציה גדולה באמצעותה (ההדגשות של מר ב. נתניהו הן). וחסרון זה מהו? — הנה אומר: הרעיון של הלאמת-הקרקע, שהונח ביסודה של הקהק"ל. לדעתו של בעל-המאמר, "אין ספק בדבר, שאינו — הרעיון של הלאמת הקרקע — מתאים בשום אופן לצרכיה של קולוניאציה מהירה, מפני שעל-ידו מתאבן הנכס והוא בלתי-נוד, בתפק מאדמה של קנין-הפרט, שהיא נכס-נוד, ניתן לתנועה, ובה שולט ההון השוטף, שמג-ביר את ההתישבות ואת ההתפתחות — דברים, שהם צריכים לגופו של בנין-הארץ. ההון השוטף נוהר מלבוא במגע עם אדמתה של

העמק' אינו קולט מתישבים חדשים כמעט כלל. ההתפתחות הכללית כאילו אינה נוגעת בו. ומובן, שהגורם לכך מונח במה ש"העמק" הוא קנין הלאום ולא קנין הפרט. ולא חש הטוען לשוברה של טענתו, שנמצא ב"עמק" גופו. הרי גדולים היו השטחים, שנקנו על-ידי ההון הפרטי בעמק (שונם, עפולה, בלפוריה, שיך-אבריק, חרבג', קוסקוס-טבעון, מגידל וכפר-אטה, שמצטרפים ביחד ליותר מששים אלף דונאם). ומהי התפתחותו של נכס-נד זה? מפני-מה הזניחו מאות אלפי הבעלים את אדמתם קנין-כספם זה והפקירוהו כמעט, עד שהיתה קרובה לחזור לבעליהם הנכריים, אילמלא עמדה הקהק"ל בצרה זו וגאלתה מחדש? ואף עכשיו, כשנשאר עוד בידם שריד מאדמה זו, אילו אלפים דונמים בשונם, בחרבג' ובכפר-אטה, מפני-מה פוסחת עליה התנועה הגדולה המצויה בדרום ואינה משתדלת לישבה ולהחיותה משממתה? ומפני-מה – אוסיף לשאול – נמצאים שני הגלילים, התחתון והעליון, בשפל-המדרגה, עד שיושביהם החקלאיים זה יותר מעשרים שנה עוזבים את נחלותיהם ונעים לדרום? – הלא אדמת-הגליל לא האומה שמה כבלים עליה, היא נכס-נדי, שהרי מיקח-וממכר נהוג בה. האכרים היו מסכימים בחפץ-לב למכור חלק מנחלתם המשתרעת על 250-300 דונאם לבעלי הון שוטף כדי להכניס בהם תנועה וחיים והתפתחות. חברת-פיק"א גם היא היתה שמחה לפגוש הון זה בגבולותיה. ולמה הוא מתמהמה לבוא? ולמה מפרפרת המושבה "בלפוריה", שאדמתה שייכת לפרטים, ביסוריה בלא שיבוא ההון הפרטי ויגאלנה? אין זאת כי גורם אחר מזה, שמר נתניהו מצביע עליו, הוא המעכב את התפתחותם של ה"עמק" והגלילים ושל

המושבה זכרון-יעקב אף בשרון ושל המושבה עקרון אף-על-פי שהיא יושבת בדרום. וגורם זה הכל יודעים אותו, שהוא גלום בטבעה של האדמה המשותפת לכל המקומות הנזכרים, אף-על-פי שמבחינת בעלותה היא נפרדת: זוהי אדמה כבדה, שאינה מסוגלת לפרדסנות, הענף היחידי כיום בחקלאות, שמכנים קנחים למחזיקים בו, ועל-כן רבים דורשיו. אמנם, גם מר נתניהו יודע את ה"פסול" שב"עמק" והוא מזכירו בהמשך דבריו; אולם ברובת-שוקתו לתלות את הקולר בהלאמת-הקרקע – הוא מבטלו וקובע, ש"שאלת-הפרדסנות בעמק היא בעיקרה שאלת-המים, וזו האחרונה אינה בעמק אלא שאלת-ההון". מהיכן נובעת ודאות זו על פרדסנות בעמק? – רק למחבר פתרונים. עדיין לא שמענו כזאת אף מפי מומחה חקלאי אחד, ויהא גם מן המקילים. לדעתם של האחרונים, אפשר להתיר נטיעת ציטרוסים בקנה-מדה מצומצם פה ושם במורדות-הגבעות שבעמק, ופעולה זו נעשית על-ידי המתישבים עצמם שב"עמק", שמצאו את האפשרות לדלות מים מן התהום גם בלא ההון השוטף; בכפר-חסידיים, ביגור, במשמר-העמק ובבית-אלפא נחפרו בארות עמוקות, שלא יתביישו מן הבארות הטובות שביהודה, ואף-על-פי-כן עדיין אין בדעתם של המתישבים להפוך את הפלחה לפרדסים; ולא מפני אדיקותם בפלחה אלא מפני הסכנות הרובצות לפתח הציטרוסים באדמה כבדה. כגון זה אנו רואים גם ביבניאל, במקום שנמצאו בכאר מעינות מים כבירים, די-השקאת אלפי דונאמים של ציטרוסים, ואף-על-פי-כן אין בדעתם של המתישבים להרחיב מושבה דלה זו על-יסוד מטעי הציטרוסים ולא שמענו, שההון השוטף

ישטוף ליבניאל כדי לקנות שם קרקע — ובמחיר זול! — בשביל פרדסים. על מדוכה זו, — מה לעשות במים המרובים. שנמצאו ושימצאו באיזור של האדמה הכבדה — יושבים טובי המומחים החקלאיים ולכלל מסקנה לא הגיעו, והישובים שעל אדמה כבדה עדיין הם יושבים מרווחים, אך דלים.

ברור, איפוא, ללא כל פקפוק, שההתפתחות והתנועה אינן מחזרות אחר קנין הפרט או קנין הלאום אלא אחר הריח, ומכיון שאדמת העמק והגליל אינה מוציאה גלילי-זהב כאדמת-החול שבשפלה ובשרון, אלא לחם צר, — אין בעלי-ההון נוהרים אליה, בין כשהיא נמשכת בקנין ובין כשהיא נמשכת, בחכירה. לא בבעלותה של האדמה מקופל כח-משיכתה, אלא באוצרות הטמונים בה, בתוצרתה המקופלת בתוכה. אם האוצרות הללו מרובים בה — ירבו הקופצים עליה להחזיק בה ולנצלה — ואם לאו, תהא כאבן שאין לה הופכין. להלכה פסוקה זו יש אפקכות הרבה בחזיונות שונים שבחיינו הכלכליים, וכאחת מן הדוגמאות המאליפות תשמשנה שתי שכונות עירוניות: תל פיות בירושלים ויחיאל בהדר-הכרמל. הראשונה נבנתה על אדמה פרטית והשניה על האדמה הלאומית. הראשונה נידונה לעמידה באמצע-הבנותה והבתים הנבנים אין דורש להם ואין מבקש (?) — המערכת) והשניה נגמר בנייתה בזמן קצר והבתים צומחים מקומה לקומה ועוברים מיד ליד ובכל אחת נדבק משהו מן הרנחים המש-תלמים בעד העברת-הזכות. והמגרשים הלאומיים לא יכלו לעכב את-ה"הון השוטף" להשיג את רנחיו גם שלא בהיתר מבחינת החוקה של הקה-ל. —

מר ב. נתניהו תומך את דעתו גם

"בעין-חי", היא המושבה כפר-מל"ל, שנמצאת "בלב איזור הפרדסים של השרון, ועלובה זו מתאבקת על קיומה בשארית-כוחה ומשמשת דיסונאנסה גמורה לשירת הפריחה הכבירה של המושבות שמסביב. אותה האדמה, אותן דרכי החבור והתנועה, אותו העמל של המתישבים, ואף-על-פי-כן אין אפשרות של הִתְבַּסְסוּת". אכן מושבה זו, שנמצאת באיזור הציטרוסים ומש-משת ראייה לסתור את דעתו; מושבה זו, שנוסדה לפני כשתים-עשרה שנה לפי היסודות של המושבות בעמק, כלומר, על משק מעורב, ובעיקר על פלחה, וכל מתישב קבל אז שבעים וחמשה דונאם אדמה (40 מתישבים על 3000 דונאם) — כמה נשתנו צורתה ומבנה לאחר שענף-הפרדסנות חדר לתוכה בתוקף הגורמים החדשים, שהעלו ענף זה והעמידוהו בראש החקלאות ככלל! — משהתחילו המתישבים לנטוע פרדסים, לכל אחד שמונה דונאם, ונחפרה באר להשקות ממימיה גם את אדמת המגרשים בעלי גודל כזה, התחיל הישוב מתרחב וקולט בתוכו מתישבים נוספים. ולא עוד, אלא בדומה לאותו התא שבצמח החי, שגידולו הוא דרך התפצלות לתאים תאים, כך התפצל מושב זה ועל-ידו נוסדו ישובים חדשים. וכך נמצא עכשיו על השטח הנזכר (2963 דונאם):

המושב כפר-מל"ל	—	58	משפחות חקלאיות
כפר ירקונה	—	42	"
אירגון רעננה	—	44	"
שכונת-מגדיאל ליד			
מגדיאל	—	30	"
בעלי-מקצוע	—	12	"

בס"ה: — 186 משפחות חקלאיות

חוץ ממגרש, שמשמש למחנה של עשרות

פועלים. מלבד זה, עתיד המושב כפר-מל"ל

הראשון לקלוט בתוכו עוד כעשרים מתישבים, מפני שהראשונים קבלו חלקות גדולות יותר. אם להתפתחות ולקליטה - חושבני, שלא נמצא כדוגמתו של כפר-מל"ל גם במושבות הישנות והגדולות, שצמחו מתוכן - בלא הוספת-קרקע - פי ארבע וחצי במשך שנים-עשרה שנה! והרי כל זה הוא בלא הון שוטף וכל ההופעות הכרוכות בו, ורק הודות לסגולותיה הטבעיות של האדמה, שעושות אותה למועט מחזיק את המרובה. ותחת המספוא, שהיה צומח כאן לפעמים, מתנוסס עתה תפוח-זהב על שטח של מאות דונמים, ועוד - צלו פרוש על השאר.

נכון, שהמתישבים כאן עדיין הם מתאבקים על קיומם, מפני שלא היו להם אמצעים משלהם להקים את משקיהם בבת-אחת ולא קבלו הלואות ממוסדות לאשראי. אבל הם גם לא זכו מן ההפקר - מעמלם של אחיהם, ולא נבנו מחורבנם. כי מה השם, שנקרא לאותו "הניצול של ערך-הקרקע", כהגדרתו של מר ב. נתניהו, ברחובות, בפתח-תקוה, בהרצליה ובכפר-סבא, במקום שם מוכרים דונאם של אדמה חקלאית במחיר של 30-45 לירות ודונאם של אדמת מגרש במחיר של 150-400 לא"י, אם לא הפקרות? כלום יש יסוד כלכלי למחירים אלה? - הרי אף ההכנסה הטובה, שהפרדסנות מכניסה כיום, אינה מצדקת מחירים כאלה, ובפרט הפרדסנות בעתיד הקרוב, שכנראה מאותות הרבה, לא בחפנים תאסוף זהב, אלא שכר-עמל תשלם לעובד. הן נפול יפלו כל אלה הבעלים, שנמלטו מן הגולה והשקידו את הונם, ובהולים לנחלה הם מריקים את שארית כספיהם בעד ד' אמות קרקע בלא חשבון ודעת, ורק על הסרטורים ועל הספסרים ישליכו את יהבם, שהזהב בפרדס לעולם יעמוד ושכר-ההדירה תמיד יעלה. עוד זכור לנו היטב

המשבר של־אחר העליה השלישית, בשנות 1925-1926, ואם, חס ושלום, גם עתה תנשב רוח אחרת בארץ ו"הפרוספיריטי" תפסוק, הרי מאות ומאות משפחות בעלות הון תהיינה צפויות למחסור מפני שהונם שטף והרקה כמה וכמה עשרות משפחות במושבות הגדולות והעשירות. אם על הון זה, הון, שמשתלשל מכיסו של ראובן הפליט אל כיסו של שמעון האזרח, מנבא מר נתניהו, ש"לא יחדור לעולם" בתוקף התנאים הכלכליים אל הקרקעות של הקרן-הקיימת, - אפשר לקבל את נבואתו בשמחה, שהרי, כאמור, הון זה מעשיר יחידים, מרבה שאין במושבים בודדים, ולעומת זה תנועתו מרוששת רבים וחותרת תחת יסודותיה של האומה העברית בארץ. הרי ה"ניצול של ערך-הקרקע", חפושה במושבות, שמר נתניהו רואה בו הצלה לישוב, אינו אלא נועל בפנינו את כל הדלתות לגאולת-קרקע! ואם יביאו היהודים "ממון-קרח", כלום יספיק להם כדי לקנות קרקע במחירים הגבוהים, שידי ספסרים חוללו אותם באין להם שום יסוד בכלכלת-הארץ? - ומכאן, מן "הניצול של ערך-הקרקע", התוצאה המעציבה, שבשנות-השפע האחרונות דוקא לא נגאלה האדמה אלא במידה מועטת.

אולם, אם אל "ההון היוצר", הון באנקאי זה, שמסייע להתישבות, לבנין ולתעשיה בדרך פינאנסית מוצדקת, מתכוון מר נתניהו, שלא יחדור לאדמתה של הקה"ל, - אינו אלא טועה. למעשה אנו רואים, שאותם הבאנקים, שעוסקים במתן-הלוואות לצרכים חקלאיים, משפיעים את טובם גם על המתישבים שעל אדמתה של הקה"ל. ה"באנק המרכזי למוסדות שתופיים", למשל, השקיע עד היום כ-30,000 לא"י בהלוואות חקלאיות לצרכים של פיתוח

ענפי-המחלבה, הלול, הפרדסנות, וכדומה, וכן ה"באנק למשכנתאות", באנק "בני-בנימין", באנק-הפועלים, ואף אנשים פרטיים. בשכונת "יחיאל", שנזכרת למעלה ושהיא מונה 82 מגרשים, רק חמשה חוכרים בנו את בתיהם באמצעים עצמיים והשאר לוו כספים נגד משכנתא, ולא רק נגד משכנתא אחת אלא גם נגד שתי משכנתאות (31 במספר) ונגד שלש משכנתאות (3) ! ההון המושקע בשכונה זו הוא כ-80,000 לירות, שששים אחוזים ממנו הושגו נגד משכנתאות, ולאו דוקה ממוסדות לאשראי, אלא גם ממלוים פרטיים: בין 119 המשכנתאות - 61 הן למוסדות אשראיים ו-58 לפרטים.

לאור העובדות הללו מופרכת תורתו של מר נתניהו ביחס למשכנתאות. שאינן נהוגות לדעתו באדמתה של הקה"ל. הן נהוגות עד עתה, וחוזי החכירה עם הקה"ל ניתנים ומתקבלים במשכנתא, ותהיינה מרובות וקלות עוד יותר מעתה, לאחר שנתפרשה התקנה של הקה"ל ביחס למשכנתאות. תקנה זו, שלא היתה ברורה כל צרכה והיו מוסדות-אשראי שלמדו מתוכה, כאילו אין משכנתא תופסת בחוזה-החכירה של הקה"ל ונמנעו מלתת אותה. חוזה-החכירה של הקה"ל לתקופה ארוכה יהא מעתה כתעודת-בעלות בעלת ערך כלכלי לא פחות מקושאן.

מן האמור למעלה ברור, שהירעיון של הלאמת הקרקע אינו עומד בשום פנים בניגוד להתפתחות כלכלית בריאה ולקולוניזאציה בריאה. הכל תלוי בטיב הקרקע וערכיה הטבעיים הגנוזים בה; אלא שרבים - רבים יתרו-נותיו של הקרקע הלאומי על קרקע-הפרט מבחינות ישוביות-מדיניות ואינדואולוגיות, ולא אבוא לחזור על בולן כאן מפני שהן מפורסמות. אגע בקצרה רק באחדות מהן: התשועה היא לא

בקולוניזאציה מהירה, אלא בקולוניזאציה בריאה, וההתישבות שעל אדמתה של הקה"ל, אם אמנם אינה נבראת בין לילה ובקלות, אלא ביסורים, בעוני ובחבלים, אבל היא בריאה ומושרשת היטב, כארו זה, שצמיחתו אטית. אבל משצמח אף רוח בלתי-מצויה לא תזין אותו ממקומו. על אדמתה של הקה"ל, מנת-תלקם של דלת-העם ומעוטי-ההון, נברא עובד-האדמה הממשי, שעליו נשענת האומה בכל מצביה. בכפר-מל"ל מחאבקים על קיומם, כי בזעת-אפם נאחזים העובדים כאן באדמה, אבל בסופם תהיינה כמאתים משפחות עבריות אחרות באדמה וממנה יתפרנסו; ולעומת זה מה היה מתארע לאותן 146 משפחות גוספות בכפר-מל"ל אילו היתה הקה"ל מוכרת את האדמה לארבעים המתישבים הראשונים, ואלה היו מוכרים חלק ממנה - בריוח גדול - לבעלי-ההון אחרים, - כלום היו 146 המשפחות נשארות בארץ באין להן אחיזה באדמה? - והרי אחיזה כזו לא יכלה להיות להם בלא הקרן הקיימת, כמו שלא תהיה לאלפי הפועלים ומעוטי-ההון האחרים השואלים לקרקע, אם הקה"ל לא תתן להם אותה.

מר נתניהו רואה רעה לישוב גם ברכישתו של מפרץ-חיפה על-ידי הקה"ל, ולדעתו היתה טובה צומחת ממנו אילו היה נרכש על-ידי ההון הפרטי. אַתְמָקָה. ראשית, הלא היה בידו והוא שילח אותה; שנית, מי היה מרויח עתה מפיתוחו של מפרץ-חיפה אילו היתה האדמה בידי ההון הוה אומר: אנשים אחדים היו מתעשרים עושר רב על חשבונם של מאות אנשים מצומצמי-הון, שהיו מוכרחים לשלם עתה מאות לירות בעד כל מגרש. ברור, שלא כל אחד היה זוכה לכך. במקום זה נמצאת האדמה

למרותה של הקרן הקיימת

ופעמים תפסיד אם ביושר תלך, ולקיומה אין יסוד. „והאדמה לא תמכר“ – זוהי התורה, שעליה נצטוינו בתחילת-הויתנו בתור אומה, וזוהי תורת-החיים שלנו לאחר שאנו חוזרים להיות אומה! והקהק"ל היא התגשמותה של תורה זו. לא צדק מר נתניהו גם בהערכת החסרון המקרי, שיש בקה"ק בקשר עם חלוקת-האדמה, שלדעתו, היא בלתי צודקת, מכיון שהיא „משמשת צרכיה של מפלגה אחת“. אין זה נכון בהחלט. אדמתה של הקהק"ל משמשת לפועלים מן ההסתדרות, מן הפועל המזרחי, מן התימנים, מן הרביזיוניסטים; למעמד הבינוני מן החרדים, מן הספרדים ומכל הארצות. והייתי יכול להביא מספרים, שיזומו את בעל המאמר; אבל מכיון שהוא דבר על ענין זה רק ברמיזה, אסתפק גם אני במלים המועטות הללו; ובפרט שהדברים הראשונים ארכו יותר מדאי ויש לסיים.*

יוסף ניץ

ברשות האומה, והיא ניתנת בחכירה תמורת תשלום של 4⁰/0 מערכה המוצדק לפי התנאים, ואותן מאות המשפחות יקנו ממנה לטובתן שלהן. ואמנם, בטובה זו כבר מרגישים היום עשרות בעלי-הון, שקברו מהקהק"ל מגרשים לבתי-חרושת שונים ומצאו, שמוטב להשאיר את כספם, שישמש להקמת בית-החרושת על אדמת הקהק"ל, מלהוציא אותו בשביל קנית-מגרש, ולבית-החרושת לא יספיקו אמצעיהם וישקעו בחובות. לא, מר נתניהו, הרעיון של הלאמת-האדמה בחוקת הקהק"ל הוא נשמתה של חוקה זו והוא זהרה והודה לעולמים. הודות לו משמשת הקרן הקיימת יסוד-העם, יסוד מוצק לבנין-הארץ בשביל העם. טול ממנה רעיון זה – ותפרח נשמתה, ותהא הקרן הקיימת כחברות אחרות, שעוסקות במיקח-קרקעות, פעם תרויח

ירושלים, 11. 33.

* בחוברת הבאה של „ביתר“ יבוא מאמר שני של מר ב. נתניהו בענין הקרן-הקיימת.